

Journalismi, tutkimus, kritiikki

Toimitus on pyytänyt minulta kommentteja Tarmo Malmbergin julkaisuun **Journalismikritiikki** ja/tai ajatuksia journalismikritiikistä yleensä. Edellistä haastetta en ota vastaan, ja syynä on julkaisun luonnosmaisuus. Sen sijaan journalismikritiikin pohtiminen ilmiönä houkuttelee.

Journalismikritiikki on eri asia kuin journalismin tutkimus, aivan niin kuin kirjallisuuskritiikki on eri asia kuin kirjallisuuden tutkimus. Tästä ehkä ei synny kiistaa. Samalla on ilmeistä että journalismikritiikin ja journalismin tutkimuksen välillä on jokin looginen, perusteltavissa oleva suhde: edellinen kykenee ainakin hyvässä tapauksessa hyödyntämään jälkimmäistä, esim. konkreettistamaan yksittäistapauksissa niitä yleisiä, abstrakteja ajatuksia jotka tutkimus on tuottanut. Toki myös tutkimus voi olla konkreettista, mutta usein se ei sitä ole.

Edelleen journalismikritiikki voi ainakin hyvässä tapauksessa hedelmöittyä siitä journalismin luonteen ja olemuksen arki ajattelua syvemmästä ymmärtämisestä, johon tutkimus pyrkii johtamaan ja onnistuessaan johtaakin. Journalismista keskustelevat näinä päivinä monet tasavallan presidentistä ja pääministeristä koulujen äidinkielen

opettajiin ja yleisön osastojen kirjoittajiin, mutta minusta - kun en ole populistinen - kaikilla ei ole eikä voi olla muuta kuin hyvin kaavamainen käsitys journalismin luonteesta. Kaavamainen käsitys taas johtaa kaavamaiseen kritiikkiin.

Ensimmäinen teesini on: pitkällä tähtäyksellä ehkä edistämme parhaiten journalismikritiikkiä edistämällä ensin journalismin tutkimusta, tuota maailmassa suhteellisen harvojen harrastamaa tiedotustutkimuksen erikoisalaa, aika eksklusiivisia erikoisuutta.

Journalismi ja tiedostaminen

Mitä journalismi on, kun sitä yritetään tarkastella syvemmin kuin sellaisten sinänsä tarpeellisten oppikirjamääritelmien tasolla joita itsekin olen tuottanut?

Olemme jo kiistanalaisissa kysymyksissä, mikä johtuu asioiden luonteesta. Tarjoan keskusteluun **toista, alustavaa teesiä**: journalismin ideallinen perusta on yhteiskunnallisen todellisuuden tiedostaminen julkisuutta varten. (Huomautan kyseessä olevan ideallinen perusta. Journalismin ja koko joukkotiedotuksen kaksinaisuusluonteen - sen että kyseessä on ideologinen tavara, paino sanalla tavara -

joudun tässä yhteydessä sivuuttamaan maininnalla.)

Journalismi kuvaa todellisuutta, selittää sitä, tekee sitä ymmärrettäväksi. Kaiken tämän lähtökohta on todellisuuden kuvaaminen, joka journalismissa on eräänlainen objektiviteetti eli yksittäisten journalistien tahdosta pitkälle riippumaton ilmiö; journalisti saattaa inhota sitä ajatustakin että hänen on kuvattava (esim. epätyytyttävänä pitämänsä) todellisuutta, mutta silti hän ei pääse tästä tehtävästä irti. Aiemmassa journalismikeskustelussa katson osoittaneeni, että esim. Eero Ojanperän ja Vesa Toijosen taannoiset kiistellyt tv-ohjelmat ovat tematisoitavissa ja tulkittavissa todellisuuden kuvauksiksi. Tämä ei tietenkään sulje pois muita tematisointeja eikä tulkintoja.

Edelleen: todellisuuden arvottaminen ja toimintakehotusten antaminen todellisuuden muuttamiseksi - myös ne journalismin tärkeitä tehtäviä - eivät ole mahdollisia ilman että todellisuutta ensin, eksplisiittisesti tai implisiittisesti, kuvataan. Miten esim. arvotat sellaista jota et lainkaan tunne etkä tee tunnetuksi?

Jos minäkin vuorollani sovellan ns. kriittisen teorian ajatuksia taiteen tehtävistä journalismiin, voidaan ajatella että journalismin tehtävä on tuottaa utopioita - visioita nykyistä paremmasta yhteiskunnasta eli toivon utopioita ja visioita nykyistä huonommasta yhteiskunnasta eli pelon utopioita. Mutta utopia on luonteeltaan erotus, joka saadaan selville vain kun tunnetaan sekä nykytila että jokin ajateltavissa oleva tila. Journalistilla joka ei halua tuntea eikä tehdä tunnetuksi nykytodellisuutta ei aidossa mielessä voi olla utopioitakaan.

Mitä journalistinen tiedostaminen on luonteeltaan, siitä voidaan ja on syytä keskustella. Käyttääkö se hyväkseen esim. tieteellistä, taiteellista ja arkitiedostamista erilaisina yhdistelminä? Minusta käyttää. Entä onko olemassa erityistä journalistista tiedostamista, jota toimittaja soveltaa esim. tutkiessaan jotakin mutkikasta prosessia kuvatakseen ja selittääkseen sitä uutisissa? Itse en suoralta kädeltä torju ajatusta erityisestä journalistisesta tiedostamisesta, joka ei kuitenkaan voi olla täysin riippumaton muista tiedostuksen vaihtoehdoista (vrt. ns. tutkivaa journalismia yhteiskuntatieteisiin ja historian tutkimukseen).

Tiedostamisen kysymyksistä on pakko tulla tieto-oppiin. Sen ääri vaihtoehdot ovat tunnetusti objektivismi ja subjektivismi, joiden mukaan inhimillisen tiedon sisältö riippuu vain objektista vs. subjektista. Molemmat niistä ovat osoitettavissa mahdottomiksi, ja jäljelle jää tiedon kaksoismääräytyneisyysteoria jonka mukaan inhimillisen tiedon sisältö riippuu sekä objektista että subjektista, ei vain subjektista. On ilmeistä että tämä kanta ei tyydytä kaikkia suomalaisessa journalismikeskustelussa esiintyneitä (millä en viittaa Kauko Pietilään, joka **Jyväskylän Ylioppilaslehden** haastattelussa 7.11.1984 on vapauttavalla tavalla sanoutunut irti subjektivismista ja subjektiivisesta journalismista). Journalismikeskustelun ja -kriitiikin kannalta olisi hyväksi, jos subjektivismista tai mahdollisimman pitkälle subjektin suuntaan painottuneesta kaksoismääräytyneisyysteoriasta viehättyneet maksimaalisen avoimesti toisivat esiin lähtökohtansa silläkin uhalla, että ne paljastettaisiin subjektivistisiksi illuusioiksi.

Avoimuutta, pyydän. Kortit

pöytään.

Journalismi ja yhteiskunnan totaliteetti

Edellä sanotusta lienee käynyt ilmi kantani: journalismi on determinoitu olemaan mm. informaation, hyvässä tapauksessa jopa tiedon välittämistä. Mutta samalla journalismi on paljoo muuta, sillä on monia manifesteja ja latenteja yhteiskunnallisia funktioita. Olisi naurettavaa ajatella että journalismin yhteiskunnalliset tehtävät tyhjenisivät yhteen.

Kuitenkin - ja tämä on kolmas teesini - journalismin informaation/tiedonvälitystehtävä on uniikki siitä syystä, että ellei journalismi sitä hoitaisi, sitä ei hoitaisi mikään muukaan yhteiskunnallinen instituutio. Silloin emme saisi informaatiota maailman ja ihmiskunnan emmekä oman yhteiskuntamme todellisuudessa tapahtuvista muutoksista ja olisimme eksistentiaalisessa mielessä maailmaan heitettyjä, varmasti ainakin toimintakyvyttömiä.

Journalismin funktio esim. tietyn ns. yhteisyyssuodon ylläpitäjänä ei ole läheskään samalla tavalla uniikki. Ensiksi: osa siitä redukoituu informaation/tiedon välittämisen tehtävään. Esim. suuressa suomalaisessa teollisuuskaupungissa ilmestyvä oikeistolainen ykköslehti pitää osaltaan yllä tietynlaista yhteisyyssuodan sisältönsä vuoksi; jos sen sisältö olisi ratkaisevasti toisenlainen, sen ylläpitämä yhteisyyssuodan olisi toisenlainen. Osaksi taas yhteisyyssuodossa on kysymys sisällöstä riippumattomasta ilmiöstä. Journalismi on "harvojen puhetta monille", mikä palautuu mm. työnjakoon. Se on poistettavissa poistamalla yhteiskunnasta työnjako, jonka jälkeen kaikki teke-

vät kaikkea. Realistista - jos on.

Toiseksi: kaikista yhteisyyssuodan ylläpitävistä yhteiskunnallisista instituutioista journalismi on verraten sekundaarinen. Yhteisyyssuodan ei olekaan viisasta lähestyä journalismista eikä yleensä joutotiedotuksesta käsin, vaan yhteiskunnan totaliteetista käsin. Viime syksynä ilmestyi tutkimus joka auttaa ymmärtämään tätä totaliteetista lähtevää lähestymistä. Tuo kirja, Luokkaprojektin **Suomalaiset luokkakuvas**, on saanut ansaitsemattoman nuivan vastaanoton siksi, että se ilmestyi sekä liian myöhään että liian aikaisin: välivaiheessa jossa tuotantosuhteisiin ja lopulta pääomasuhteeseen palautuva tarkastelu on "out". Tuo kirja auttaa suomalaisen yhteiskunnan yhteisyyssuodan todellisille primaareille jäljille.

Silti myös journalismia yhteisyyssuodan tarkastelevalla teorialla on oma suhteellinen oikeutuksensa, minkä ansiosta se on integroitavissa yhtenä momenttina kehittyneempään kokonaisteoriaan journalismista. Journalismin luonne "harvojen puheena monille" olisi varmaan lievennettävissä ajautumatta työnjaottoman yhteiskunnan illuusion. Tämän mahdollisuuden tuominen keskusteluun on ollut "yhteisyyssuodan teorian" myönteinen anti.

Journalismi ja aksiooma

Journalismikeskustelu sellaisena kuin sitä tiedotusvälineissä (sic!) käydään on yleensä lähtenyt toisista kuin edellä luonnostelemistani lähtökohdista. Se on nojautunut aksioomaan, jonka mukaan julkisuuden, myös ja ehkä nimenomaan journalismin konstruoiman julkisuuden merkitys on ns. postmodernissa

yhteiskunnassa suuresti kasvanut.

Jokainen aksiooma on potentiaalisesti vaarallinen. Jokaisen aksiooman perään on kysyttävä, tämänkin.

Meillä on tuore esimerkki siitä, mitä syntyy kun aksioomien perään ei tarpeeksi kysytä. **Sosiologia**-lehti oli numeroonsa 1/1985 pyytänyt puheenvuoroja ns. mediakratiasta, mikä lienee Kalevi Sorsan infokratian akateemisempi variantti. Kahdeksasta puheenvuorosta suljen pois yhden, Jukka-Pekka Takalan käyttämän, koska se käsitteli tässä yhteydessä liian spesifistä erikoisongelmaa. Jäljelle jää seitsemän lyhyttä artikkelia, joista yksi on ammattimaisen tiedotustutkijan Kauko Pietilän ja loput nuoren ja keskipolven sosiologian, eteviksi tunnettujen tieteenharjoittajien, kirjoittamia. Niistä voisin tehdä erityisen erittelyn.

Useimmat noista seitsemästä ottivat julkisuuden kasvaneen merkityksen enemmän tai vähemmän itsestäänselvyytensä. Kukaan ei kyllin napakasti kysynyt, minkä yhteiskunnallisten instituutioiden painoarvo sitten on ratkaisevasti vähentynyt, jos journalismin ja yleensä joukkotiedotuksen painoarvo on kasvanut. Niin inspiroivia ja hyviä kuin nuo artikkelit sinänsä olivat, ne jättivät toisaalta elaboroinnin ja toisaalta kriittisyyden puutteessaan paljon toivomisen varaa. Niissä voidaan osoittaa myös selviä virheitä. Niinpä Keijo Rahkonen otti esiin Gilles Deleuzen, jonka mukaan "joukkotiedotuksen tarvitsee yhä vähemmän viitata ulkoisiin tapahtumiin, koska se voi luoda ne itse". Ns. **media eventit** tiedotustutkimuksessa toki tunnetaan, mutta silti journalismi yhä pääasiassa kuvaa ulkoista todellisuutta ja siinä on sen primaari merkitys.

Hedelmällisimpiä puheenvuoroja suhteellisen uusista ongelmista eivät suinkaan aina tarjoa tieteelliset foorumit. Kauko Pietilä sanoi **Kansan Lehden** haastattelussa 28.12.1984 mm. näin: "Yhteiskunnan rakennemuutoksen seurauksena liikkeelle on päässyt vapaata poliittista voimaa, jolla ei ole ollut isäntää. Lehdistö on asettunut sen vallan isännäksi. Tämä johtuu korporativismista, joka on irrottanut puolueita perustastaan." Siinä se tuli sanotuksi selkeämmin kuin **Sosiologian** artikkelissa. Jos julkisuuden merkitys on ratkaisevasti kasvanut - mikä minulle on toistaiseksi "vain" kiintoisa hypoteesi - K. Pietilän mainitsemalta suunnalta minustakin muutoksen syitä on etsittävä.

K. Pietilää pitemmälle konkreettisuudessa on ehtinyt politologi Risto Kolanen. Lainaan häntä **Ylioppilaslehden** 10/1985 haastattelusta: "Lehdistön asema on todella muuttunut. ... Tämä johtuu paljolti siitä, että puolueilla ei enää ole käytössään entisten kaltaisia koneistoja, jotka voisivat luoda oman, kilpailevan julkisuuden. Ennenhän esimerkiksi maalaisliitto pystyi nostamaan Kekkonen, vaikka tällä oli vastassaan lähes koko lehdistö." Siis Kolasen mukaan kysymys on pohjimmiltaan siitä, keillä on valta luoda kuvia todellisuudesta, mikä on toisin sanoin sama asia kuin informaation/tiedon välittämisen valta. Ainakaan yhteisyysmuodon muuttuminen ei ole asian ydin.

Hyvän journalismin idea

Journalismikritiikin kanssa tällä puheenvuorollani on tekemistä niin ja vain niin paljon, että tässä oli muutama teesini ja ylimalkaan muutama ehdotukseni niiksi asioik-

si, jotka journalismikritiikkiä esitet-
täessä olisi tiedostettava. Turvau-
dun taas analogiaan: tuskin on
pätevää teatterikriitikkoa jolla
ei ole näkemystä siitä minkälainen
hänenstä on hyvän teatterin idea,
ja muutettavat muuttaen tämä
sopii journalismikritiikkiin.

Julkisuuden merkityksen väitetty
kasvaminen on relevantti tekijä
siksi, että jos väite on tosi, journa-
lismikritiikki on tänään tärkeämpää
kuin eilen ja huomenna vielä
tärkeämpää kuin tänään.

Toimituksen minulle lupaama
tila on jo ylitetty. Toteankin
lyhyesti että journalismin kommuni-
katiivisuuden eli toimivuuden kysy-
mykset olen joutunut sivuuttamaan.

En voi nostaa niitä ensimmäisiksi,
kun muistelen esim. viime vuosien
yhtä tärkeää journalismikriittistä
puheenvuoroa, joka ei epämuodik-
kaana saanut ansaitsemaansa huo-
miota. Tarkoitan Jukka Rislakin
Sanomalehtimies-Journalistenissa
25/1983 julkaisemaa laajaa artikke-
lia, jonka mukaan Suomen tiedotus-
välineet käsittelivät samana syksynä
sattunutta eteläkorealaisen lentö-
koneen ampumistapausta epäobjek-
tiivisesti ja harhaanjohtavasti.
Ei kai kenenkään päähän pälkäh-
täisi puolustaa tätä journalismia
vetoamalla juttujen mahdollisesti
hyvään muotokieleeseen ja toimivuu-
teen?